

Sundbyberg 22 feb 2013

Dnr:
Ku2012/1478/KO

Vår referens:
Mikael Klein

Mottagare:

Kulturdepartementet

Remissvar: Läsandets kultur – slutbetänkande av litteraturutredningen, SOU 2012:65

Handikappförbunden

Handikappförbunden består av ett stort antal funktionshindersförbund som slutit sig samman för att agera med samlad kraft. Vi ser samhället ur ett helhetsperspektiv. Vår uppgift är att förändra samhället genom att både belysa levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning och agera aktivt för att åstadkomma samhällsförbättringar som inkluderar alla människor.

Vi är själva bärare av den mest angelägna kunskapen – den egna erfarenheten. Vi styrs inte av något annat än visionen om ett samhälle för alla. Vårt oberoende ger oss en unik samhällsroll som inte kan ersättas av andra samhällsaktörer.

Sammanfattning

Handikappförbunden begränsar sitt svar till tre områden:

- Litteraturens tillgänglighet
- Tillgång till litteratur i olika format
- Allas rätt till litteratur

Läsning är både en funktionell och kulturell aktivitet, som inkluderar kommunikativa aspekter. Därmed hamnar läsfärdigheten i funktionshinderperspektivets mitt - i delaktighet eller utanförskap. Förmågan att läsa, och tillgången till litteratur i rätt format, är därför i högsta grad en fråga om demokrati. Alla oavsett ålder måste ha rätt och möjlighet att ta del av det utbud som finns och därigenom ges möjlighet att göra samhällsinriktade och personliga val, utbilda sig, ta del av information och ta del av den bildning som möjliggörs genom läsning.

Litteraturens tillgänglighet

Det är i detta avseende viktigt att sätta individen i centrum. Läsning handlar inte i första hand om text. Det handlar om relationen mellan läsarens erfarenheter, förmågor, kulturella mönster och texten. Ja i förlängningen relationen mellan läsaren och författaren/avsändaren bakom texten. Alltså ett samspel. Läsaren kommer i kontakt med en text som han/hon har vissa förväntningar på. Utbytet mellan texten och läsaren avgörs sedan av läsarens tidigare erfarenheter, tidigare kunskaper, intressen och funktionella förmågor.

Text måste alltså vara möjlig att ta till sig. Den som är synskadad kan behöva lyssna till texten. Den som har svårt att få bokstäverna på plats, det vill säga läs- och skrivsvårigheter/ dyslexi, har oftast behov av att både kunna se och lyssna till texten. Den som har begränsningar i abstraktionsförmåga kan behöva texter som tar hänsyn till det – lättlästa texter. Även den gruppen kan vara hjälpt av att få den lättlästa texten uppläst.

Länge var texten det enda sättet att förmedla insikter över tid och rum. Texten blev därmed konserverat och komprimerat tal. Ett innehåll förmedlat i en ny form som bidrog till att förändra vårt tänkande. Med skriftspråket exploderade användningen av ord och benämningar, vilket möjliggjort mer abstrakta resonemang. Romaner kan filmatiseras men blir då något annat än den i skrift formulerade berättelsen, som oftast är mer nyansrik. Möjligheten att genom utvecklad läsfärdighet tillgodogöra ett litterärt verks komplexitet är en demokratifråga.

Det finns idag ca 100 000 titlar inlästa som talböcker i det så kallade Daisy-formatet. Det är en kulturskatt som tyvärr fått en undanskymd plats i utredningen. Daisy-formatet står nu inför stort utvecklingssteg. Det som "endast" varit ett format för "läshandikappade" blir nu kommersiell ISO-standard för e-böcker - Epub. Allt fler "vanliga" läsare börjar lyssna till litteratur och unga personer med läshinder, som tidigare inte attraherats av talböcker, har via appar i mobiltelefonen funnit en ny form att tillgodogöra sig litteratur.

Men detta sätt att läsa anses tyvärr av många inte som riktig läsning och av andra som fusk. I ett Läslyft för Sverige är det därför viktigt att denna form av läsande lyfts fram och att fördomar motarbetas.

För att bli en god läsare, som både kan avkoda och förstå, måste man läsa mycket. Det kan man göra antingen på traditionellt sätt eller genom att lyssna eller genom att på samma gång se och lyssna. Därmed får man vana vid skriftspråket, man utvecklar också ett ordförråd, som behövs för att förstå mer avancerade texter. Den tid som krävs för detta finns inte i skolan. Man måste bli läsare på fritiden. Läsning på fritiden visar sig i bättre resultat i skolan, detta oavsett vad man läser, men bäst resultat ger skönlitteratur. Det finns alltså anledning att inför ett Läslyft tydliggöra behovet och värdet av att kunna läsa, även genom att läsa talböcker eller ljudböcker.

Inläst litteratur är lösningen för de flesta personer med läshinder, men för alla passar det inte. Om man har nedsättning i abstraktionsförmågan, kan texterna även behöva anpassas. Företeelser och fakta som anses ingå i läsares förkunskaper kan ändå behöva förklaras. Läsare med utvecklingsstörning, men också ovana läsare, kan behöva texter som undviker icke frekventa ord osv. Här styr både funktionella förmågor och vana eftersom läsförmågan aldrig är statisk. Det är därför viktigt att det finns ett utbud av litteratur som kan passa läsare med skiftande behov, ålder kön och etnicitet, samt bibliotekarier och lärare med kunskap om detta utbud i förhållande till olika personers förmågor, behov och intressen.

Tillgång till litteratur i olika format

För att bli en god läsare måste man också känna sig bekväm med all form av text. Om man inte gör det så uppstår lätt ett undvikandebeteende. Detta skapas ofta på grund av skolans

oförmåga att hjälpa elever med läshinder. Ett viktigt mål för ett Läslyft för Sverige måste därför vara att förse personer med läshinder med inläst kurslitteratur. Görs inte det så blir insatser på andra områden för denna målgrupp omintetgjorda.

Skollagen anger mycket riktigt att varje skola ska ha tillgång till ett skolbibliotek. Tyvärr har inte lagstiftningen den precisering som krävs för att den ska vara ett verkningsfullt läsfrämjande instrument. Ett skolbibliotek måste vara bemannat med kunnig personal som kan guida eleverna in i läsning. Skolbiblioteken har ett särskilt stort ansvar att få elever med läshinder att börja läsa – på det sätt som passar dem och på rätt nivå.

Idag kan man läsa och lyssna samtidigt. Så kallade se- och hörböcker. Detta kan antingen ske med en tryckt bok och ljudet via öronen, eller med text och bilder på en skärm synkroniserat med ljudet. Det är ett effektivt sätt att både läsa och att träna läsning.

Samtidigt har möjligheterna att tillgodogöra sig faktainnehåll radikalt förbättrats. Man kan idag kombinera text, ljud, bild, film och grafisk form på många olika sätt. Traditionell facklitteratur, i form av böcker och avhandlingar, kommer att finnas kvar. Men det är inte alltid det bästa formatet om man vill ta till sig och omsätta ett innehåll i det egna tänkandet. Det är alltså svårt att bortse från detta nya multimediala uttryck, när man talar om ett Läslyft för Sverige. Traditionellt och nytt läsande kompletterar varannat och ger personer med läshinder nya möjligheter. Tekniken gör det möjligt för den som har svårigheter med avkodning att hitta bästa möjliga sätt att komma åt innehåll i texter med hög abstraktionsnivå. Multimodala uttryck gör det också möjligt för den som har svårigheter med hög abstraktionsnivå att förstå, på grund av att text, animering, bild, ljud och film förstärker varandras begriplighet.

Ett Läslyft för Sverige bör alltså även innehålla ett samtal om för- och nackdelar med olika uttrycksformer. Inte minst behöver de nya mediala formernas möjlighet och begränsningar belysas för att förstå det unika med skönlitterärt läsande/lyssnande. Vi efterlyser därför ett perspektiv på läsning, litteratur och medier i förhållande till människors olika förmågor.

Allas rätt till litteratur

Allas tillgång till och möjlighet att tillgodogöra sig text och litteratur är en fråga om demokrati. Den starka betoningen av barn och ungas läsning när det gäller förslaget till ett Läslyft för Sverige bör därför nyanseras. Detta av två anledningar.

Den internationella lässtudien pirls 2011 påtalar den starka kopplingen mellan barns socioekonomiska förutsättningar och resultaten på läsproven i skolan. Till dessa villkor räknas föräldrarnas skolunderbyggnad, yrkesstatus, antal böcker i hemmet, om man har eget rum och tillgång till Internet. Studien visar att föräldrarnas kultur och vanor i mycket hög grad påverkar barnens läsbeteende. Det innebär i sin tur att om man ska förändra barnens kulturella läsmönster måste man parallellt satsa på de vuxnas läsbeteende och läsvanor.

Funktionsnedsättningar, som orsakar läshinder, såsom neuropsykiatriska tillstånd och dyslexi, är dessutom i hög grad ärftliga, vilket gör att många barn har föräldrar som har svårt att vara "goda föredömen" när det gäller just läsning. Möjligheten att använda moderna medier och inläst litteratur för att kompensera detta, fanns kanske inte heller när de gick i skolan. Insatser måste därför rikta sig även till föräldrar, framför allt föräldrar från socioekonomiska svaga grupper.

Slutligen innebär en ensidig betoning på barn och unga ett svek mot alla vuxna som skolan tidigare svikit. Alla dem med läshinder och intellektuella nedsättningar, som tidigare inte fått samhällets stöd.

Handikappförbunden stöder slutligen förslaget på ett Läslyft för Sverige, men med ovanstående preciseringar, tillägg och krav.

Med vänlig hälsning

Handikappförbunden

Ingrid Burman
Ordförande